

24. Рудь В. С. Картографування пам'яток трипільської культури регіону Південно-Східної Вінниччини // Археологія і Давня історія України. Київ, 2015. Вип. 4 (17). С. 134-139.
25. Рудь В. С. Чечельницькі імпрорти в Майданецькому: постановка проблеми // Магістеріум. Археологічні студії. Київ, 2017. Вип. 67. С. 37-43.
26. Рудь В.С., Косаківський В. А., Хофман Р., Зайцева О.В., Мюллер Й.. Звіт про дослідження поселення Білий Камінь у 2018 році. Київ, 2018. С. 2-5.
27. Рудь В. Трипільська культура півдня лісостепової зони у межириччі Південного Бугу та Дністра (етапи В2-С1). Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2018. С. 2-13.
28. Рудь В. С. Трипільська культура Чечельницького мікрорегіону: історія досліджень та джерела. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://trypillia.com/2012/62-2012-3-history-trypillia-culture-of-chechelnyk-microregion-history-of-investigations>. Дата доступу: 07.05.2019.
29. Рудь В., Федоров С., Зайцева О. Звіт про роботу Східноподільської археологічної експедиції на території Вінницької області у 2014-2016 роках. Київ, 2019. С. 6-8, 12-14, 52-58.
30. Рудь В.С., Хофман Р., Косківський В. А., Зайцева О.В., Мюллер Й. Білий Камінь: планування найбільшого поселення трипільської культури межириччя Південного Бугу та Дністра // Археологія і давня історія України. Вип. 4. Київ, 2019. С. 363-372.

Косаківський Віктор, Рудь Віталій

ПАМ'ЯТКИ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ НА ВІННИЧИНІ (МАТЕРІАЛИ ДО ЗВОДУ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ: ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Вінниччина багата на пам'ятки історії та культури, особливо на пам'ятки археології. Вагоме місце серед них належить трипільській культурі. Її дослідженням на території краю археологи займаються вже більше 120-ти років. За цей час тут виявлено понад 400 трипільських поселень і їх список постійно поповнюється. З них 89 – припадає на південно-східні райони області [1, с. 135-136]. Останніми роками тут виявлено ряд нових пам'яток, що значно доповнюють історію населення початку пізнього етапу трипільської культури межириччя Південного Бугу та Дністра. Ця територія географічно є центром поширення культурного комплексу Кукутень-Трипілля. В кінці V – першій половині IV тис. до н.е. тут мешкало населення раковецької, петренської та чечельницької локально-хронологічних групою пам'яток трипільської культури етапів VII-СІ. Найбільш чисельною була чечельницька група, населення якої відіграло важливу роль у поширенні культурних традицій, як в східному, так і в західному напрямках. Упродовж двох тисяч років Буго-Дністровське міжріччя було і транзитною, і контактною зоною для трипільського населення різних локально-хронологічних груп, і територією їх проживання [2, с. 1-2].

Відомі нам трипільські старожитності Чечельницького району відносяться до чечельницької групи. Пошук нових пам'яток триває. Саме тому виявлення нових пам'яток, їх облік та введення до наукового обігу є актуальним завданням сучасної археологічної науки. Нижче подаємо матеріали про трипільські поселення Чечельницького району підготовлені до «Зводу пам'яток історії та культури України: Вінницька область».

1. Чечельник, поселення, енеоліт (перша чверть 4 тис. до н. е.), на території колишнього цукрового заводу та робітничого селища.

Пам'ятка розташована у західній околиці селища, на лівому березі р. Савранка (права притока Південного Бугу), на південному схилі пагорба. Поселення відкрите В. А. Косаківським у 1977 р. За його запрошенням, у 1983 р. оглянули територію майже зруйнованої пам'ятки І. І. Заєць та К. К. Черниш. В 1990 р. В.А. Косаківським та І.І. Зайцем проведено розкопки одного житла. Площа поселення близько 57 га. Більша його частина знаходиться під забудовою і практично зруйнована. Візуально виявлено і нанесено на план залишки 94 глинобитних споруд, кожна з яких, в середньому, мала розміри 7х10 м. Планування поселення – колами.

Розкопана споруда №1 розміром 16х6 м, представлена завалом фрагментів обпаленої глини із рослинною домішкою. В південно-східній частині будівлі простежено залишки стіни, розміром 1,6х1,5 м. Із внутрішнього її боку прослідковувалися відбитки лози, яка була переплетена на 4-х горизонтальних плахах. Зовнішній бік цієї ж стіни оштукатурений світло-рожевою глиною. Досліджене житло було двокамерним. В меншій камері виявлено кілька вимосток та робочі місця. Біля однієї вимостки виявлено скупчення (21 шт.) керамічних відтяжок від вертикального ткацького верстата. У цій же камері можливо була і піч. У більшій камері зафіксовано підвищення і велику кількість розвалів глиняних посудин.

Серед знахідок переважає столовий посуд з монохромним розписом, виконаним чорною або темно-коричневою фарбами. Зрідка трапляється біхромний розпис червоною та темно-коричневою фарбами. На кількох фрагментах монохромний розпис поєднано із заглибленим орнаментом. Форми посуду різноманітні: ріпоподібні біконічні посудини, біконічні широкогорлі, амфори, кратери, грушоподібні посудини, покоришки, кубки, миски та кухонні горщики. Окрему групу знахідок становлять вироби, схоже, культового призначення: горщики та миски із зооморфними наліпами і біноклеподібні посудини. Кухонна кераміка включає горщики, виготовлені з глини зі значними домішками товчених черепашок. Керамічний комплекс розкопаної споруди складався із 0,5% кухонного посуду та з 99,5% – столового. Пластика налічує 5 антропоморфних та 3 зооморфних статуетки. Знаряддя праці з поселення представлені виробами з кременю (ретушовані та неретушовані пластини, різці, скребки на відщепі та пластині, наконечник стріли, нуклеус), каменю (зернотерки, сокири, долото, наковальня, відбійники, шліфувальне, лощило), кістки (мотики, проколки) та глини (відтяжки, прясло). Із кістки виготовляли також і підвіски.

Палеоботанічні визначення проведені Г. О. Пашкевич показують, що мешканці поселення Чечельник вирощували щонайменше три сорти пшениці (*Triticum dicoccon*, *Triticum monococum*, *Triticum aestivum* s. L.), два сорти ячменю (*Hordeum vulgare* var. *celeste*, *Hordeum vulgare*), горох (*Pisum sativum*), прозо (*Panicum miliaceum*), вику ервілію (*Vicia ervilia* (L.) Willd.).

Поселення є епонімним для Чечельницької локально-хронологічної групи пам'яток початку пізнього періоду трипільської культури (етап СІ) і датується першою чвертю 4 тис. до н.е. Матеріали розкопок та розвідок зберігаються у Вінницькому обласному краєзнавчому музеї та наукових фондах Інституту археології НАН України у м. Києві [3].

2. Чечельник, поселення, багатшарове, трипільська культура (перша чверть 4 тис. до н. е.), черняхівська культура (2-5 ст. н. е.), на південь від селища, в ур. «Вишенька».

Пам'ятку відкрито у 1977 р. В.А. Косаківським. З того часу і до 2011 р. неодноразово обстежувалась ним. Огляд пам'ятки та шурфування на трипільському поселенні у червні 2014 р. проведено Східноподільською археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом В.С. Рудя.

Пам'ятка розташована за 1,65 км. на північний захід від с. Анютине, в ур. Вишенька, на землях Чечельницької селищної ради. Займає південно-західну частину мису, який із заходу обмежений балкою, а з півдня лівим берегом ставків (нині висохлих) утворених на безіменному струмку, який в районі с. Стратіївка впадає в р. Бритавка зліва (струмок → Бритавка → Савранка → Південний Буг). Площа пам'ятки 5-7 га. Більша її частина покрита давно закинутим, порослим чагарниками, фруктовим садом. Схил мису переважно має південно-східну експозицію.

Матеріали трипільської культури виявлені на західній частині пам'ятки, а черняхівської поширені на більшій території, в долині балки та вздовж лівого берега струмка.

Шурфом №1 (2014), площею 2×2 м, досліджено частину глинобитної наземної споруди трипільської культури, яка значно порушена сільськогосподарськими роботами. В шурфі знайдено фрагменти «столового» посуду. Деякі із них розписані чорною (темно-коричневою) фарбою. За формами це гострореберні кубки, зрізано-конічні миски із потовщеними вінцями, а також широкогорлі та вузькогорлі біконічні посудини із округлими плічками та різко-профільованими вінцями, біноклеподібна посудина із зрізано-конічною формою раструбу.

Керамічний матеріал трипільської культури з поселення Вишенька належить до чечельницької локальної групи, яка існувала на цій території на етапі СІ Трипілья і датується першою чвертю 4 тис. до н.е.

Матеріали черняхівської культури представлені фрагментами гончарного посуду, точильними брусками, пряслом до веретена та шлаками бронзоволиварного виробництва. Знахідки черняхівської культури датуються 2-5 ст. н. е.

Матеріали розвідок В. С. Рудя зберігаються в ДІКЗ «Трипільська культура» (с. Легедзине, Тальнівський район, Черкаська область) [4].

3. Білий Камінь, поселення, енеоліт, трипільська культура (3900-3800 рр. до н. е.).

Поселення займає східну околицю с. Білий Камінь та поля сіл Рогізка (Чечельницький район) і П'ятківка (Бершадський район) Вінницької області. Пам'ятка розташована на широкій терасі лівого

берега р. Рогузки (Савранка→Південний Буг), а також по схилах підіймається на рівнинне плато. Зі сходу та заходу територія поселення обмежена двома безіменними струмками (ліві притоки р. Рогузки), а із північного заходу – глибокою балкою.

Пам'ятка вперше науково задокументована розвідкою С.С. Гамченка 1909-1913 рр. та повторно обстежена у 1927 р. І.Ч. Зборовським. Розкопки на поселенні проведено у 1928 р. експедицією під керівництвом С. С. Гамченка та за участі М.Л. Макаревича. Починаючи з 1987 р. збір підйомного матеріалу неодноразово проведено В. А. Косаківським. З 2011 р. моніторингом стану пам'ятки разом з В. А. Косаківським займається В. С. Рудь. Тоді ж, за допомогою GPS-навігатора, встановлено, що площа поселення становить трохи більше 100,0 га. Навесні 2018 р. на площі 40,6 га цього поселення здійснено геомагнітну зйомку. Влітку того ж року В.С. Рудь та В.А. Косаківський провели тут розкопки.

За результатами зйомки виділено різні категорії геомагнітних аномалій: 297 прямокутних аномалій є залишками спалених глинобитних будинків; 141 прямокутна аномалія є залишками будинків знищених слабким вогнем, еродовані чи відмінної конструкції; 4 прямокутні аномалії виняткових споруд, так звані мегаспоруди; 351 аномалія різних за формою об'єктів, які в більшості можна інтерпретувати як ями; 12 видовжених об'єктів, можливої дороги, на півдні поселення; лінійна аномалія рову чи природнього яру північніше поселення.

В основі планування поселення лежить два кола споруд, які зафіксовано в південній та північній частинах пам'ятки. Простір між колами (кільцевий коридор) шириною 73,0-94,0 м, не зайнятий забудовою. Споруди розташовані і за межами основних кіл поселення. Простір усередині внутрішнього кола забудований частково. Аномалії ям зазвичай розташовані поряд із спорудами, біля торцевих чи бічних стін. Але не прослідковано чіткої закономірності у їхньому розміщенні щодо рядів жител.

У плануванні поселення потенційно важливу роль відіграло розміщення прямокутного «майдану» на вершині мису з трьома великими будівлями. Подібні «майдани» з мегаспорудами є стандартним елементом трипільських поселень. У Білому Камені, на «майдані» площею 420,0 x 150,0 м розміщено три прямокутні мегаспоруди довжиною від 37,0 до 66,0 м та шириною між 8,0 та 12,5 м. «Ступінчасте» розташування цих споруд може свідчити про те, що вони будувалися не одночасно, а являють собою сукупність послідовно використовуваних будівель. У «коридорі» між концентричними колами, безпосередньо біля центрального «майдану», розташована четверта «мегаспоруда». «Майдан» топографічно розміщено на вершині мису, а «мегаспоруди» були домінуючими над навколишньою місцевістю та демонстрували свій монументальний характер.

У 1928 р. на поселенні розкопано шість споруд, дві з яких розкрито частково. Основна увага дослідників була прикута до вивчення залишків споруди №2, розташованій у західній частині поселення. Вона простягалася по напрямку схід-захід і в минулому

була, мабуть, двокамерним житлом із залишками двох вогнищ-печей, які реконструюються як підвищення викладені із каміння, зверху обмащеного глиною. По контуру східної частини площадки виявлено вісім «попелясто-гумусових» плям діаметром 0,06-0,10 м. та глибиною 0,13-0,18 м. Просторово вони розміщені півколом, діаметром у 3,25 м, з чого дослідники зробили висновок про колове розташування стін та про використання дерева не тільки як каркасу стін, але і як підпор для даху. Цікавим матеріалом щодо реконструкції житла є знахідка вісьмох фрагментів обпаленої глини, які разом складають частину стіни та аркоподібного одвірка. Повністю розкопаними були також площадки №4, 5 та 6, досліджені у південній частині поселення. Вони мали прямокутну форму і займали край тераси в напрямі з півночі на південь. Площадка №4 була розміром 4-5×7-9 м, площадка №5 – 3,5-4×9-11 м, а площадка №6 – 6-7×10-11 м. Дослідники пишуть про подібність конструкції цих жител до житла №2. Відмінність полягає тільки в тому, що на них не виявлено ям від стовпів та у кількості вогнищ-печей. Житло №4 мало одне вогнище, житла №5 та 6 – по три.

У 2018 р. було закладено розкоп №4. У ньому досліджено житло №7 і частково житло №8. Крім того було закладено два шурфи: розкоп №3 – господарська яма та розкоп №5 – частина житла №9.

Розкоп №4 розміром 16х8 м було закладено у північній частині поселення. Досліджена глинобитна площадка мала розмір 13,2х5,5 м і складалася з кількох шарів глиняної обмазки. На багатьох фрагментах обмазки збереглися відбитки товстих плех, жердин та лози, які становили каркас двоповерхової будівлі. Споруда була розділена перегородками на кілька кімнат. Серед деталей інтер'єру другого поверху – залишки печі, центральна вимостка. На першому поверсі виділені робочі місця – глиняне «корито» із зернотеркою всередині, окремо розташована ще одна зернотерка, місця де зберігалась кераміка, вимостка тощо. Основну частину знахідок становить кераміка та знаряддя праці.

За багаторічну історію дослідження пам'ятки зібрано чималу колекцію знарядь праці виготовлених з кременю (вкладні серпів, різці, скребки, сокири), кістки (проколки, мотики), каменю (мотики, зернотерки, відбійники, розтиральники) та глини (важки, прясла). На поселенні знайдено фрагменти посуду із відбитками тканин простого полотняного та килимового типів переплетення. В одному з випадків можливо маємо справу із відбитком тканини, яка виготовлена при поєднанні кількох ткацьких технік.

Кераміка поселення Білий Камінь поділяється на дві основні категорії - кухонну і столову. Перша – це широкогорлі горщики з прямими або ледь відігнутими назовні вінцями, прикрашеними розчосами, нігтеподібними заглибленнями, зооморфними наліпами, невеликими ручками, круглими наліпами. Тулуб інколи прикрашався різьбленими фестонами та хвилястими лініями. Категорія «столового» посуду виготовлена із добре відмудленої озалізненої глини із незначними домішками (шамот, пісок, вапняк). Поверхня посудин покрита ангобом та розписана орнаментами, що виконані чорною та темно-коричневою фарбою. Зрідка трапляється

біхромний розпис – поєднання чорної та червоної фарб. Доволі часто в орнаментальних композиціях на посуді зустрічаються зооморфні зображення. За морфологією посуд поділяється на кілька типів. Серед них біконічні широкогорлі посудини, амфори, ріпоподібні та грушоподібні посудини, кратери, покришки, кубки біконічної форми, кубкоподібні посудини, горщики, сфероконічні, зрізаноконічні та зооморфні миски, друшляк, біноклеподібні посудини. На поселенні знайдено фрагменти імпортованих посудин томашівської групи. Із добре відмудленої глини виготовлено також і антропоморфну та зооморфну пластику.

Поселення відноситься до Чечельницької локально-хронологічної групи пам'яток початку пізнього періоду трипільської культури (етап СІ) і датується 3900-3800 рр. до н. е. Матеріали з розкопок 1928 р. зберігаються у Національному музеї історії України, а з 2018 р. в ДІКЗ «Трипільська культура» (с. Легедзине, Тальнівський район Черкаської області), а з розвідок – у Наукових фондах Археологічного музею НАНУ [5].

4. Тартак (Кривецьке), поселення, енеоліт, трипільська культура (перша чверть 4 тис. до н. е.).

Пам'ятка займає південний край плато та пологий схил, що спускається до лівого берега р. Савранки (Савранка → Південний Буг). Схил повністю зайнятий садибами та присадибними ділянками жителів північно-східної частини с. Тартак (місцева назва кутка – Кривецьке, від однойменного села розташованого тут у ХІХ – першій половині ХХ ст., а нині об'єднаного із с. Тартак).

Поселення виявлене В.А. Косаківським під час археологічних розвідок 2000-2003 рр. У 2014 р. Східноpodільською археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом В.С. Рудя та за участі С.С. Федорова детально оглянуто територію пам'ятки. Площа поширення підйомного матеріалу – близько 20 га. У північній частині поселення закладено шурф площею 2х2 м, яким частково досліджено глинобитну площадку. Вона складалась з фрагментів обпаленої глини із домішкою полові, частини глиняної вимостки, висотою 7-11 см, яка підвищується над загальним масивом обмазки. Цим же шаром глини без домішок споруджено закраїну об'єкту, розташовану по лінії північ – південь. Поряд із закраїною, в центрі південної частини шурфу, знайдено плиточки ще однієї вимостки, спорудженої із суміші глини з піском. Поверхня фрагментів рівна, товщина – 4-5 см. Вимостку споруджено на шарі глини із домішкою полові. Припускаємо, що обидва знайдені об'єкти є деталями інтер'єру, які були розміщені на другому поверсі будівлі. Вимостка, мабуть, є основою печі із припічком поряд.

Речові знахідки з поселення представлені фрагментами «столової» кераміки, яку виготовлено із добре відмудених озалізнених глин практично без додаткових домішок. Посуд розписано темно-коричневою фарбою. Два фрагменти мисок зрізано-конічної форми орнаментовані кометоподібною схемою. Біконічні широкогорлі із довгими прямими вінцями та вузькогорлі із короткими вінцями посудини орнаментовані хвилеподібними схемами.

В ході розвідки 2014 р. на поселенні знайдено керамічну модель транспортного засобу – фрагмент корпусу саней (правий кут передньої частини). Крізь верхню частину корпусу пророблено дірочку на конус, із меншим діаметром у 5 мм з середини саней та більшим у 8 мм із зовні стінки кузова. Кузов саней підквадратний із незначною випуклістю бокових стінок. Його висота 52 мм. Полози шириною 20 мм збільшують загальну висоту конструкції саней на 5 мм. Бокові стінки кузова повністю вертикальні, а торцева у вершині вертикальна, а з середини висоти округлюється та плавно переходить у дно корпусу. Внутрішній простір саней ідентичний конфігурації описаних стінок.

Поселення Тартак (Кривецьке) за наявним керамічним матеріалом відноситься до етапу СІ трипільської культури (перша чверть 4 тис. до н. е.) та входить до пам'яток Чечельницької локальної групи.

Матеріали розвідок В.С. Рудя 2014 р. зберігаються в ДІКЗ «Трипільська культура» (с. Легедзине, Тальнівський район, Черкаська область) [6].

5. Луги (Коліно), поселення, енеоліт, трипільська культура (перша чверть 4 тис. до н. е.).

Поселення розташоване за 3,1 км на схід від с. Луги в урочищі Коліно. Топографічно пам'ятка займає вузький вододільний хребет витягнутий в напрямку північ-південь, який в південній частині плавно спускається до лівого берега р. Савранки (Савранка → Південний Буг). Річка огинає територію поселення і з заходу, схилю мису тут стрімкіші. Зі сходу – суха неглибока балка. Загальна площа поселення близько 10,5 га.

Поселення відкрито у 2000-2003 рр. розвідками В.А. Косаківського. У 2015 р. Східноподільською археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом В.С. Рудя та за участі С.С. Федорова детально оглянуто територію пам'ятки.

В результаті розвідок 2015 р. знайдено 32 фрагменти кераміки, які представляють таку ж кількість «столових» посудин. Їх виготовлено із добре відмудлених мас озалізнених глин. Колір черепка після випалу яскраво-цегельний чи коричнево-жовтий. До глиняної маси більшості посудин домішано зерна вапняку, а іноді і шамоту. У 4-х випадках на поверхні посуду збереглися сліди фарбування ангобом жовто-сірого кольору. Монохромний розпис чорною фарбою зберігся на одинадцяти посудинах. В одному випадку трапився біхромний розпис чорною та червоною фарбами.

Найбільшою кількістю у колекції представлено миски конічної форми (7 екз.). На одній мисці зберігся розпис, який зображає кометоподібну схему. Грушоподібна посудина має прямі нахилені всередину вінця, які плавно переходять у кулястий тулуб. Шоломоподібна покритка, знайдена на поселенні, в плані має чотирикутну форму. Також у колекції представлені фрагменти чотирьох біконічних кубків із циліндричною горловиною та округлими плічками. Наявні також фрагменти трьох біноклеподібних посудин. Верхні та нижні чаші виробів мають сферичну форму, один із виробів

пустотілий, а в іншому отвору нема. Широкогорлі біконічні посудини представлені двома фрагментами довгих, прямих, лійчастих вінець. Вузькогорлі біконічні посудини мають короткі різкопрофільовані вінця. Решта фрагментів це стінки та округлі плічка посудин закритих форм (амфор, біконічних вузькогорлих чи широкогорлих посудин) найвиразнішими елементами розпису яких є овали виконані стрічками із ліній різної товщини.

Із розвідок В. А. Косаківського відомо ще сім «столових» посудин. В тому числі одна мала конічна миска із кометоподібним орнаментом. Також маємо три кубки. Під вінцями зображені фестони, які вписані в метопи. Також в колекції є фрагмент плічок округлої форми ріпоподібної посудини, в нижньому ярусі якої розміщена тангентна схема розпису. Інший фрагмент біконічної посудини теж має округлі плічка та розписаний схемою тангентенкрайсбанд.

Із колекції музею історії с. Луги відома антропоморфна статуетка на веретеноподібній ніжці, яка схематично зображує жінку.

Поселення Луги (Коліно) за наявним керамічним матеріалом відноситься до етапу СІ трипільської культури (перша чверть 4 тис. до н. е.) та входить до пам'яток чечельницької локальної групи.

Матеріали розвідок 2015 р. зберігаються в ДІКЗ «Трипільська культура» (с. Легедзине, Тальнівський район, Черкаська область) [7].

6. Ольгопіль, поселення, енеоліт, трипільська культура (перша чверть 4 тис. до н. е.).

Пам'ятка знаходиться за 3,6 км на схід від смт Ольгопіль, на землях Демівської сільської ради. Поселення розкинулося на ділянці високого плато та його схилах. Схили пологі із крутизною близько 30°, спускаються до правого берега струмка, який в районі с. Демівка, впадає з ліва в р. Савранку (струмок → Савранка → Південний Буг). Струмок знаходиться на схід від поселення, а природним обмеженням пам'ятки з північного сходу є заболочений яр, який врізається у річку з права. Підйомний матеріал поширений на площі – 58,5 га.

Поселення виявлено у 2015 р. Східноподільською археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом В.С. Рудя та за участі С.С. Федорова, які провели збір підйомного матеріалу та шурфування трипільської площадки.

В північно-західній частині поселення закладено шурф розмірами 2×2 м, у якому досліджено залишки трипільської площадки потужністю до 15 см. Глиняна обмазка залягала у кілька шарів. Верхній шар майже зруйнований оранкою. Нижній шар – це платформа із масивних шматків обмазки із домішкою полови, які мають рівну поверхню та відбитки дерева знизу. Дерев'яні конструкції укладені за напрямком Північ-Південь. Товщина глиняної конструкції 7-12 см. Розбір усієї платформи не проведено, знято лише кілька фрагментів в центральній частині шурфу. На платформі знайдено розвали амфори та конічної миски.

Отже, досліджено частину двоповерхової споруди трипільської культури, в якій нижній шар є глиняною підлогою другого поверху,

яка споруджена на дерев'яному каркасі. А верхній шар, схоже, є залишками перекриття та стін другого поверху. Згідно з напрямку відбитків дерева платформи, споруда на поселенні розміщена по лінії Схід-Захід.

В результаті поверхневих зборів та із шурфу 1 сформовано колекцію кераміки, у якій представлені фрагменти від 29 керамічних посудин та один керамічний конус великих розмірів. Монохромний розпис чорною фарбою в різній мірі зберігся на 23 посудинах. Миски переважають конічні (5 екз.) великих та малих розмірів, орнаментовані різними варіаціями кометоподібної. Сферичні миски (2 екз.) двох розмірів - малі та великі. Вузькогорлі біконічні посудини (4 екз.) мають дві петельчасті ручки на тулубі, трохи вище округлих плечиків. Вінця короткі. Біконічні широкогорлі посудини (3 екз.) мають довгі відхилені назовні вінця, округлі наліпи на шийці та плавні плічка. Верхня частина грушеподібних посудин куляста, а нижня – конічна. Покришки ступкоподібної форми (3 екз.) із широкими довгими вінцями. Широкими та довгими вінцями також представлені і кратери, як малих, так і великих форм. У гострореберних кубків (5 екз.) нижня частина конічна, а верхня циліндрична, із злегка відхиленими назовні краями вінець.

Поселення Ольгопіль за наявним керамічним матеріалом відноситься до етапу СІ трипільської культури (перша чверть 4 тис. до н. е.) та входить до пам'яток Чечельницької локальної групи.

Матеріали розвідок В.С. Рудя 2015 р. зберігаються в ДІКЗ «Трипільська культура» (с. Легедзине, Тальнівський район, Черкаська область) [8].

7. Стратіївка, поселення, енеоліт, трипільська культура (перша чверть 4 тис. до н. е.).

Поселення знаходиться за 3 км на захід від с. Стратіївка, на лівому березі р. Мала Савранка (Бритавка), яка є правим допливом р. Савранки (Мала Савранка (Бритавка) → Савранка → Південний Буг). Долина річки знаходиться на південь від поселення. На захід від пам'ятки розташований глибокий та широкий яр, а зі сходу – невеликий яр. Обидва яри врізаються в долину річки з ліва. Топографічно територія поселення займає пологу ділянку схилу плато із південною експозицією поверхні.

Пам'ятка вперше обстежена С. С. Гамченком впродовж 1909-1913 рр. Повторне обстеження поселення здійснене у липні 1928 р. І. Ч. Зборовським Ним детально обстежено територію поселення та складено окомірний топографічний план. У вересні 2015 р. обстеження поселення проведені Східноpodільською археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом В.С. Рудя та за участі С.С. Федорова.

Планування поселення попередньо можна розглянути завдяки виявленню лінійних слідів на сателітному знімку картографічного сервісу Bing Maps. Воно має практично круглу форму. Його площа близько 13,5 га.

На пам'ятці проведено зачистку сучасної великої ями. Культурний шар знаходиться на глибині 30-45 см.

В результаті проведеної зачистки та поверхневих розвідок на поселенні зібрано колекцію із 62 фрагментів «столового» посуду. Окремі посудини розписані чорною, а одна чорною та червоною фарбами. Форми посуду різноманітні. Серед мисок (11 екз.) переважають конічні форми. Лише одна миска має сферичну форму. Типовою схемою розпису є кометоподібна. Кубки (3 екз.) мають гостре ребро, випуклі назовні стінки нижньої частини та циліндричну верхню частину із плавню відхиленими назовні вінцями. Один із кубків має ручку. Кратери великих розмірів (2 екз.) мають довгі лійчасті вінця, а малих (1 екз.) – короткі лійчасті вінця та кулястий тулуб. Шоломоподібні покритишки (2 екз.) мають теж довгі лійчасті вінця. Грушоподібні посудини (2 екз.) із кулястою верхньою частиною, яка плавно переходить у вінця нахилені всередину. Вузькогорлі посудини закритих форм (амфори, ріпоподібні та біконічні посудини,) мають прямі лійчасті вінця середньої довжини, та переважно округлі плічка.

Поселення Стратіївка за наявним керамічним матеріалом відноситься до етапу СІ трипільської культури (перша чверть 4 тис. до н. е.) та входить до пам'яток Чечельницької локальної групи.

Матеріали розвідок В. С. Рудя 2015 р. зберігаються в ДІКЗ «Трипільська культура» (с. Легедзине, Тальнівський район, Черкаська область) [9].

10. Дохно, поселення трипільської (4 тис. до н. е.), черняхівської (3-4 ст. н. е.) та ранньослов'янської культур (7-11 ст. н. е.).

Пам'ятка знаходиться на південь від с. Дохно, на північний захід від с. Василівка на лівому березі балки. Поселення займає схили трьох мисів, розташованих на лівому березі балки, з якої бере початок ліва безіменна притока р. Савранки. Розміри пам'ятки 1400х350 м.

Поселення відкрите у 2012 р. загоном археологічної експедиції Подільської філії Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» ІА НАНУ під керівництвом Сіласва О.М. Дослідженнями встановлено існування слов'янського поселення VII-IX ст. н. е. Під час обстеження в 2014 р. культурно-хронологічна приналежність пам'ятки була уточнена. Поселення тришарове: трипільської, черняхівської та ранньослов'янської культур.

Матеріали трипільської культури представлені фрагментами ліпної кераміки яскраво оранжевого кольору. Глиняна маса добре відмудлена з домішкою дрібного піску. Вінця відігнуті назовні. Черняхівська культура представлена фрагментами гончарного посуду. Його глиняна маса з домішками шамоту або дрібного піску. Денця профільовані, вінця мисок потовщені. Слов'янський шар представлений залізними шлаками та фрагментами грубого ліпного банкоподібного посуду VII-IX ст. Крім того знайдено фрагменти гончарного посуду, глиняна маса якого з домішками слюди та піску, колір випалу сірий, нерівномірний. Стінки орнаментовані рядами горизонтальних прямих та хвилястих ліній, які характерні для XX-XXI ст. [10].

Отже, на території Чечельницького району нам відомо 8 поселень трипільської культури. За винятком поселення біля с. Дохно, усі інші

детально обстежені авторами публікації. Для Білого Каменя маємо радіовуглецеву дату – 3900-3800 рр. до н. е. Усі інші, за типологією кераміки, датуються приблизно цим же часом і відносяться до чечельницької групи. Це свідчить про короткотермінове заселення території Чечельницького району населенням трипільської культури, яке тривало протягом кількох століть початку IV тис. до н.е.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Рудь В.С. Картографування пам'яток трипільської культури регіону Південно-Східної Вінниччини / В.С. Рудь // Археологія і давня історія України. – К., 2015. – Вип. 4 (17). – С. 134-139.
2. Рудь В.С. Трипільська культура півдня Лісостепової зони у межиріччі Південного Бугу та Дністра (етап BII-CI). Автореф. дис. ...канд. іст. наук. / В.С. Рудь. – К., 2018. – 18 с.
3. 1. Косаківський В.А. Пізньотрипільське поселення Чечельник на Побужжі / В.А. Косаківський // Тези доп. VI Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. – Вінниця, 1988. – С. 5; 2. Косаківський В.А. Кераміка трипільського поселення Чечельник / В.А. Косаківський // Тези доп. VII Вінниц. обл. краєзн. конф. – Вінниця, 1989. – С. 13; 3. Косаківський В.А. Зображення тварин на кераміці з трипільського поселення Чечельник / В.А. Косаківський // Тези доп. IX Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. – Вінниця, 1990. – С. 14; 4. Косаківський В.А. Про деякі особливості трипільського поселення Чечельник / В.А. Косаківський // Раннеземледельческие поселения-гиганты трипольской культуры на Украине: Тезисы докл. I полевого семинара. – Тальянки, 1990. – С. 200-204; 5. Пашкевич Г.О. Результати палеоботанічного дослідження трипільського поселення Чечельник / Г.О. Пашкевич, В.А. Косаківський // Тези доп. X Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. – Вінниця, 1991. – С. 14-15; 6. Косаківський В.А. Дослідження житла на трипільському поселенні Чечельник / В.А. Косаківський // Археологічні дослідження в Україні 1991 року. – Луцьк: Надстир'я, 1993. – С. 48-49, 149; 7. Косаківський В.А. Пізньотрипільське поселення Чечельник на Побужжі / В.А. Косаківський // Подільська старовина: Зб. наук. праць на пошану вченого і краєзнавця В.Д. Отамановського / Відп. ред. В.А. Косаківський; Вінниц. обл. краєзн. музей. – Вінниця, 1993. – С. 97-108; 8. Косаківський В.А. Зображення тварин на кераміці з трипільського поселення Чечельник / В.А. Косаківський // Археологія. – 1994. – №1. – С. 148-149; 9. Косаківський В.А. Чечельник / В.А. Косаківський // Енциклопедія трипільської цивілізації. – К., 2004. – Т. 2. – С. 607; 10. Косаківський В.А. Чечельницька група / В.А. Косаківський // Енциклопедія трипільської цивілізації. – К., 2004. – Т. 2. – С. 608-609; 11. Косаківський В.А. Чечельницька група пам'яток трипільської культури початку пізнього етапу в міжріччі Південного Бугу та Дністра / В.А. Косаківський // Древні землероби Європи: нові відкриття та гіпотези: Тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої ювілею видатного дослідника трипільської культури К.К. Черниш. – Збараж, 2004. – С. 43-45; 12. Косаковский В.А. Раннеземледельческая трипольская культура Юго-Восточной Европы и ее локальные особенности / В.А. Косаковский, В.С. Рудь // The list of articles of the International research conference «The ealy farming cultures of the Caucasus» devoted to the 60 years of the Kultepe monument in Azerbaijan. – Baku, 2012. – P. 181-189; 13. Рудь В.С. Трипільська культура півдня Лісостепової зони у межиріччі Південного Бугу та Дністра (етап BII-CI). Автореф. дис. ...канд. іст. наук. / В.С. Рудь. – К., 2018. – 18 с.
4. 1. Косаківський В.А. Пізньотрипільські поселення в басейні річки Савранки / В.А. Косаківський // Тези доп. VIII Вінниц. обл.-іст. краєзн. конф. – Вінниця, 1989. – С. 10-11; 2. Косаківський В.А. Пізньотрипільська кераміка басейну р. Савранки / В.А. Косаківський // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник. – К., Опішня, 1993. – С. 148-

- 150; 3. Косаківський В.А. Археологічні пам'ятки Чечельницького району на Вінниччині: історія виявлення та дослідження / В.А. Косаківський // *Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука.* – Вінниця, 2003. – Вип. 7. – С. 98; 4. Косаківський В.А. До історії заселення басейну річки Савранки (з найдавніших часів до сьогодення) / В.А.Косаківський // *Подільська старовина: Наук. зб.: Вип. IV / Відп. ред. К.І. Висоцька; Вінниц. обл. краєзн. музей.* – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – С. 93-94; 5. Рудь В.С. Розвідки у південно-східній частині Вінниччини / В.С. Рудь, В.А. Косаківський, С.С. Федоров // *Археологічні дослідження в Україні 2014.* – К., 2015. – С. 19-20; 6. Косаківський В.А. Пам'ятки археології на території Чечельницького району: стан та перспективи дослідження у зв'язку зі створенням та функціонуванням Національного природного парку «Кармелюкове Поділля» / В.А. Косаківський, В.С. Рудь // *Екологічний контроль і моніторинг стану дубових лісів Поділля та особливості їх природного відновлення: Матеріали I-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 20-22 травня 2015 року.* – Чечельник, 2015. – С. 243-244.
5. 1. Косаківський В.А. Білий Камінь / В.А. Косаківський // *Енциклопедія трипільської цивілізації.* – К., 2004. – Т. 2. – С. 48-49; 2. Косаківський В.А. Поселення Білий Камінь у світлі нових даних // *Прадавні землероби Південно-Східної Європи (до 30-річчя дослідження поселення-гіганта Тальянки та 10-річчя співпраці з «Search Foundation» USA): Тези доп. Міжнар. наук. конф.* / В.А. Косаківський, В.С. Рудь. – К.; Тальянки, 2011. – С. 54-55; 3. Kosakivskii V.A. Settlement Bilyi Kamin' in the light of new data / V.A. Kosakivskii, V.S. Rud // *Earliest farmers of Southeastern Europe. Abstracts of International scientific conference.* – Kiev-Taliianki, 2011. – P. 55-56; 4. Косаківський В.А. До історії заселення басейну річки Савранки (з найдавніших часів до сьогодення) / В.А. Косаківський // *Подільська старовина: Наук. зб.: Вип. IV / Відп. ред. К.І. Висоцька; Вінниц. обл. краєзн. музей.* – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – С. 93-94; 5. Косаківський В.А. Пам'ятки трипільської культури басейну р. Савранки: стан та перспективи дослідження і охорони / В.А. Косаківський, В.С. Рудь // *Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України: Наук. вісн. з проблем регіональної історії та пам'яткознавства.* – Хмельницький: ІРД, 2013. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 117-123; 6. Макаревич М.Л. Археологічні дослідження в с. Білий Камінь // *Трипільська культура.* – К., 1940. – Т. 1. – С. 453-475; 7. Рудь В.С. Розвідки у південно-східній частині Вінниччини / В.С. Рудь, В.А. Косаківський, С.С. Федоров // *Археологічні дослідження в Україні 2014.* – К., 2015. – С. 19-20; 8. Rud V. Trypillia megasites west of Southern Buh River: Preliminary results of Bilyi Kamin site investigation in 2018 / V. Rud, R. Hofmann, V. Kosakivskiy, O. Zaitseva, J. Müller // *Journal of Neolithic Archaeology.* – 21. – 2019. – P. 27-60; 9. Рудь В. Білий Камінь: планування найбільшого поселення трипільської культури межиріччя Південного Бугу та Дністра / В. Рудь, Р. Хофманн, В. Косаківський, О. Зайцева, Й. Мюллер // *Археологія та давня історія України.* – №4. – 2019. – С. 362-372.
6. 1. Косаківський В.А. Археологічні пам'ятки Чечельницького району на Вінниччині: історія виявлення та дослідження / В.А. Косаківський // *Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука.* – Вінниця, 2003. – Вип. 7. – С. 98; 2. Косаківський В.А. До історії заселення басейну річки Савранки (з найдавніших часів до сьогодення) / В.А. Косаківський // *Подільська старовина: Наук. зб.: Вип. IV / Відп. ред. К.І. Висоцька; Вінниц. обл. краєзн. музей.* – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – С. 93-94; 3. Косаківський В.А. Пам'ятки трипільської культури басейну р. Савранки: стан та перспективи дослідження і охорони / В.А. Косаківський, В.С. Рудь // *Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині*

- України: Наук. вісн. з проблем регіональної історії та пам'яткознавства. – Хмельницький: ІРД, 2013. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 119-121; 4. Рудь В.С. Розвідки у південно-східній частині Вінниччини / В.С. Рудь, В.А. Косаківський, С.С. Федоров // Археологічні дослідження в Україні 2014. – К., 2015. – С. 19-20.
7. 1. Косаківський В.А. Археологічні пам'ятки Чечельницького району на Вінниччині: історія виявлення та дослідження / В.А. Косаківський // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука. – Вінниця, 2003. – Вип. 7. – С. 98; 2. Косаківський В.А. До історії заселення басейну річки Савранки (з найдавніших часів до сьогодення) / В.А. Косаківський // Подільська старовина: Наук. зб.: Вип. IV / Відп. ред. К.І. Висоцька; Вінниц. обл. краєзн. музей. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – С. 93-94; 3. Косаківський В.А. Пам'ятки трипільської культури басейну р. Савранки: стан та перспективи дослідження і охорони / В.А. Косаківський, В.С. Рудь // Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України: Наук. вісн. з проблем регіональної історії та пам'яткознавства. – Хмельницький: ІРД, 2013. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 119-121; 4. Рудь В.С. Розвідки пам'яток трипільської культури на півдні Вінниччини / В.С. Рудь, Федоров С.С., О.В. Зайцева // Археологічні дослідження в Україні 2015. – К., 2016. – С. 10-11.
8. 1. Рудь В.С. Розвідки пам'яток трипільської культури на півдні Вінниччини / В.С. Рудь, Федоров С.С., О.В. Зайцева // Археологічні дослідження в Україні 2015. – К., 2016. – С. 10-12; 2. Корінний В.І. Петрографічні визначення знарядь праці з трипільських поселень Буго-Дністровського межиріччя / В.І. Корінний, В.С. Рудь, В.А. Косаківський // Археологічні дослідження в Україні 2015. – К., 2016. – С. 246-247.
9. 1. Гамченко С.С. Спостереження над даними дослідів трипільської культури 1909-1913 рр. / С.С. Гамченко // Трипільська культура на Україні. – К., 1926. Вип. 1. – С. 31; 2. Щоденник розвідок і розшуків археологічних І. Зборовського в 1929 р. на Тульчинщині // Науковий архів Інституту археології НАН України. Фонд. 3/90. – Арк. 7-8; 3. Косаківський В.А. Археологічні пам'ятки Чечельницького району на Вінниччині: історія виявлення та дослідження / В.А. Косаківський // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука. – Вінниця, 2003. – Вип. 7. – С. 98; 4. Косаківський В.А. Пам'ятки трипільської культури басейну р. Савранки: стан та перспективи дослідження і охорони / В.А. Косаківський, В.С. Рудь // Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України: Наук. вісн. з проблем регіональної історії та пам'яткознавства. – Хмельницький: ІРД, 2013. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 118-120; 5. Рудь В.С. Розвідки пам'яток трипільської культури на півдні Вінниччини / В.С. Рудь, Федоров С.С., О.В. Зайцева // Археологічні дослідження в Україні 2015. – К., 2016. – С. 10-11.
10. 1. Сілаєв О.М. Звіт про результати археологічної розвідки на території Вінницької області 2012 р. // Науковий архів ІА НАНУ. – 2012; 2. Облікова картка на багаточисельну пам'ятку археології біля с. Дохно // Архів управління культури і мистецтв Вінницької обласної державної адміністрації.